

Aybəniz Əliyeva-Kəngərli
AMEA Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu
filologiya elmləri doktoru, dosent
E-mail: aybeniz.kengerli@gmail.com

HEYDƏR ƏLİYEVİN DÖVLƏTÇİLİK NƏZƏRİYYƏSİNDƏ KLASSİK İRS PROBLEMİ

Xülasə: Heydər Əliyev böyük təfəkkür, fenomenal yaddaş və istedad sahibi, gözəl natiq idi. Azərbaycana rəhbərlik etdiyi böyük tarixi dövr ərzində ədəbiyyat və mədəniyyətə dair keçirilmiş bütün böyük tədbirlərdə öz parlaq nitqi, məntiqi, qeyri-adi təfəkkürü, başlıcası isə, sənəti duymaq məharəti ilə bədii-mədəni irsə vətəndaş münasibətini ifadə etmişdir. Heydər Əliyevi hər şeydən öncə ədəbiyyatın yüksək borcu və amalı düşündürürdü.

Heydər Əliyevin ədəbiyyat konsepsiyası müstəqil nəzəri təlimdir. O, böyük bir təfəkkürün nəzəri-tarixi imkanlarından formalaşmış. XX əsrin ikinci yarısının ədəbi-tarixi prosesini Heydər Əliyevin nəzəri irsi olmadan bütöv təsvir etmək mümkün deyil. “Kitabi-Dədə Qorqud”un 1300 illiyi, M.Füzulinin 500 illiyi ilə bağlı milli istiqlal məkurəsi işığında keçirilən möhtəşəm tədbirlər Heydər Əliyev epoxasının mədəniyyət üzrə zirvə məqamları, Azərbaycan prezidentinin milli-mənəvi keçmişə məhəbbət və ehtiramının, xalqın gələcəyinə inamının tarixi ifadəsidir.

Heydər Əliyevin Azərbaycan ədəbiyyatının nəşrinə və təbliğinə göstərdiyi böyük qayğı, ilk növbədə, özünü klassik ədəbi abidələrin təmsilində göstərir. Heydər Əliyevin ədəbiyyat haqqında dedikləri Azərbaycan bədii mədəniyyətinin tarixi rolunu müəyyənləşdirən milli nəzəri-metodoloji sərvətdir. Onu qoruyub saxlamaq, zaman-zaman tədqiq və təbliğ etmək müasir ədəbiyyatşünaslığın və ədəbi tənqidin nəzəri-tarixi vəzifəsidir.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, klassik ədəbiyyat, “Kitabi-Dədə Qorqud” eposu, Məhəmməd Füzuli

Heydər Əliyevin klassik irs təlimi Azərbaycan ədəbiyyatının dahi sənətkarları – Nizami, Xaqani, Nəsimi, Füzuli, Vaqif, M.F.Axundzadə, habelə XX əsrin görkəmli ədibləri – C.Məmmədquluzadə, Ü.Hacıbəyov, H.Cavid, C.Cabbarlı, N.Nərimanov, S.Vurğun, R.Rza, M.Şəhriyar... haqqında müxtəlif zamanlarda söylədiyi fikirlər zəminində formalaşmış. Bu, əslində böyük və müstəqil tədqiqatın predmeti olmağa layiqdir.

1 avqust 1994-cü ildə Füzulinin 500 illik yubileyi üzrə Dövlət Komissiyasının iclasındakı giriş sözündə Heydər Əliyev bu yubileyin keçirilməsinin bir neçə tarixi əhəmiyyətini göstərmişdi:

1. Füzulinin yubileyini keçirməklə Azərbaycan xalqını dünyaya bir daha tanımaq;
2. Böyük mütəfəkkir şairin Azərbaycan xalqı qarşısında və bütün türk xalqları, dünya mədəniyyəti qarşısında xidmətlərini qiymətləndirmək;
3. Bu əlverişli fürsətdən istifadə edib mədəniyyətimizi, tariximizi təbliğ etmək.

Heydər Əliyev bu məqsədləri dahi şairlə bağlı əksər tədbirlərdə döənə-döənə açıqlayır. Füzulinin 500 illik yubileyi üzrə Dövlət Komissiyasının növbəti – 23 iyul 1996-cı il tarixli iclasında, “Yekun sözü”ndə o, bir daha qeyd edirdi: “...tarixi şəxsiyyətlərin yubileylərinin keçirilməsi, bir tərəfdən onların xalq qarşısında, millət qarşısında xidmətlərinə verilən qiymətdir. Bu, lazımdır, özü də mütləq lazımdır. Digər tərəfdən isə belə yubileylərin keçirilməsi xalqın, millətin mənəvi zənginliyini nümayiş etdirir. Eyni zamanda, yubileylər xalqın, millətin daha da yüksəlməsinə kömək edir” [2, s.345]. “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunun 1300 illiyi, M.Füzulinin 500 illiyi məhz bu vəzifələrə xidmət edən möhtəşəm yubileylər idi. Bu yubiley tədbirləri çərçivəsində həm “Kitabi-Dədə Qorqud” eposu haqqında, həm dahi Füzuli barəsində fundamental tədqiqat işləri aparıldı, qorqudşünaslıq və füzulışünaslıq elmləri formalaşdı.

Heydər Əliyev dahi Füzulinin 500 illiyinə həsr olunmuş zirvə toplantısında (8 noyabr 1996-cı il) şairin sənətinə, dünya ədəbiyyatındakı sənətkar mövqeyinə nəzəri-tarixi qiymət vermişdir: “Məhəmməd Füzulinin yaradıcılığı, əsərləri, ədəbi irsi dünya mədəniyyətinə böyük töhfələr

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

vermişdir, dünya mədəniyyətini zənginləşdirmişdir. Məhəmməd Füzuli 40 illik yaradıcılığı dövründə 500 il daim yaşayan əsərlər yaratmışdır. O, Azərbaycan şeirinin, Şərq şeirinin ən yüksək zirvəsinə çatmış və onun yaratdığı şeirlər, onun poeziyası, poemaları, qəzəlləri, qəsidələri, rübailəri 500 ildir ki, insanlara böyük mənəvi ruh verir. Məhəmməd Füzulinin yaradıcılığında elmin, fəlsəfənin bir çox sahələri geniş təhlil olunmuş və onun əsərlərində öz əksini tapmışdır. Onun bütün əsərləri şeir, poeziya, ədəbiyyat nümunələri olmaqla bərabər, eyni zamanda böyük fəlsəfi ideyalar, elmi fikirlər daşıyır. Məhəmməd Füzuli öz əsərləri, yaradıcılığı ilə özünə yenilməz bir heykəl, abidə ucaltmışdı” [2, s.347]. Bu minvalla da ümummilli lider Heydər Əliyev dahi Füzuli irsinin həm idyə-fəlsəfi, həm də bədii-poetik əhəmiyyətini qeyd edir, Füzulinin ümummilli, ümumtürk, ümumislam və ümumbəşəri mövqeyini müəyyənləşdirir.

Əsərlərini Yaxın və Orta Şərqi geniş yayılmış üç klassik poeziya dilində yazan Məhəmməd Füzulini yalnız Azərbaycan türkləri deyil, böyük türk dünyasının digər nümayəndələri, habelə ərəblər və farslar haqlı olaraq öz sənətkarları sayırlar. Füzuli şəxsiyyətinə və yaradıcılıq irsinə müxtəlif münasibətlərlə müraciət edən ümummilli lider hər dəfə onun yaradıcılığının bu beynəlmiləl mahiyyətinə və ensiklopedik xarakterinə ayrıca diqqət yetirmiş, bunu Füzulini və onun təmsil etdiyi Azərbaycan mədəniyyətini yüksəldən, ümumbəşəri və humanist ideallara qovuşduran mühüm fəlsəfi və estetik amil kimi nəzərə çarpdirmişdi: “...Ərəblər və farslar Füzulini öz şairləri sayırlar. Türkdilli xalqlar isə belə hesab edirlər ki, o, türkdür. Biz də deyirik ki, Füzuli türk, azərbaycanlıdır. Eyni zamanda, bunu türkmən, özbək, qazax, Türkiyədə yaşayan türklər, İraq türkmənləri də deyə bilərlər. Qoy Füzuli hamıya məxsus olsun, tarixə bəşəri bir şəxsiyyət kimi düşsün” [2, s.351].

Füzuli klassik Azərbaycan ədəbiyyatı ilə maraqlanan hər bir həmvətənimiz kimi Heydər Əliyevin həyatına da ilk gənclik illərindən daxil olmuş və ömrünün bütün sonrakı mərhələlərində onun daimi yol yoldaşına çevrilmişdi. Özünün etiraf etdiyi kimi, ulu öndərimizin Məhəmməd Füzuli şəxsiyyəti və yaradıcılığı ilə ilk tanışlığı keçən əsrin 30-cu illərinin ortalarında Naxçıvanda orta məktəb şagirdi olarkən başlamışdı. O da əlamətdardır ki, gənclik illərində rəssamlığa və memarlığa böyük maraq göstərən Heydər Əliyevin çəkdiyi ilk rəsm əsərlərindən biri də Məhəmməd Füzulinin portreti olmuşdur. Hətta bu portret həmin dövrdə məktəblilərin rəsm əsərlərindən ibarət müsabiqədə birinci yer tutmuşdu. Əyalət şəhərindəki orta məktəbdə təhsil alan və rəssamlıq sahəsində ilk addımlarını atan bir gəncin məhz Füzulinin şəxsiyyətinə müraciəti, heç bir portreti dövrümüzə gəlib çatmamış böyük şairin zahiri görünüşünü təxəyyülünün gücünə əsaslanaraq yaratmağa çalışması bir tərəfdən onun özünün böyük Füzuli sevgisindən, digər tərəfdən isə 30-cu illərdə Füzuli yaradıcılığına olan böyük maraq və məhəbbətdən irəli gəlirdi.

Yubileyə hazırlıq dövründə Heydər Əliyev Füzulini dünya miqyasında tanıda biləcək dərin elmi mündəricəli, yüksək tədqiqatçılıq keyfiyyətlərinə malik, eyni zamanda populyar bir əsər yazılmasını vəzifə olaraq qarşıya qoymuşdu. Ölkə başçısının fikrincə, professional elmi səviyyədə hazırlanacaq və müxtəlif dillərə tərcümə olunaraq dünyanın çeşidli ölkələrində yayılacaq belə bir kitab təkcə Füzuli irsinə deyil, bütövlükdə Azərbaycanın klassik poeziyasına işıq sala bilərdi.

Heydər Əliyevin Azərbaycan ədəbiyyatının nəşrinə və təbliğinə göstərdiyi böyük qayğı, ilk növbədə, özünü klassik ədəbi abidələrin təmsalında göstərir. İlk dəfə respublika rəhbərliyinə gəldiyi 1969-cu ildən 2003-cü ilə kimi, yəni bir qərindən artıq tarixi dövr ərzində klassik ədəbi-mədəni irsin öyrənilməsi, təbliği, nəşri, qlobal səviyyədə tanınması və bununla da Azərbaycan xalqının, Azərbaycan Respublikasının dünya səviyyəsində layiq olduğu yüksək mövqeyinin bərqərar edilməsi bir an belə Heydər Əliyevin diqqətindən kənarda qalmayıb.

Hakimiyyətə gəldiyi ilk aylardan mənəvi mədəniyyət və ədəbiyyat məsələlərini prioritet sahələrdən biri kimi müəyyənləşdirən ulu öndər 1969-cu ilin noyabrında, Azərbaycan Dövlət Universitetinin 50 illiyi münasibəti ilə söylədiyi proqram səciyyəli nitqində qarşıda duran mədəniyyət siyasətinin əsas tezislərini belə ifadə etmişdi: “Azərbaycan xalqının parlaq və orijinal mədəniyyətinin ən yaxşı ənənələri Azərbaycan Dövlət Universitetində inkişaf etdirilmişdir. Məşhur filosof Bəhmənyarın və mütəfəkkir şair Nizaminin, riyaziyyatçı-astronom Nəsirəddin Tusinin və dahi lirik şair Füzulinin, orta əsrlərin böyük alimi Rəşidəddinin və üsyankar şair Nəsiminin, tarixçi Abbasqulu ağa Bakıxanovun və realist yazıçı Mirzə Fətəli Axundovun, görkəmli satiriklərdən

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

Mirzə Ələkbər Sabirin, Cəlil Məmmədquluzadənin və bir çox başqalarının adları bu mədəniyyətin çoxəsrlik tarixinin bəzəyidir. Biz Azərbaycan xalqının bu və bir çox digər görkəmli oğullarına ona görə minnətdarıq ki, onlar zülmətli irtica və özbaşnalıq şəraitində Azərbaycan xalqının ictimai fikrini, elm və mədəniyyətinin məşəlini göz bəbəyi kimi qorumuşlar” [2, s.358].

Rəhbərlik fəaliyyətində məhz bu tezisdən çıxış edən ulu öndərimiz, vətən tarixində ədəbi iz salmış bir çox başqa əməlləri ilə yanaşı, “mədəniyyətimizin çoxəsrlik tarixinin bəzəyi” (Heydər Əliyev) olan böyük klassiklərimizin ölməz irsinə özünə layiq və klassiklərə layiq səviyyədə qayğı göstərmişdir. Elə buna görə də qədərbilən Azərbaycan xalqının ürəyində öz əbədi heykəlini ucaltmışdır.

Heydər Əliyevin klassiklər haqqında dediyi dərin mənalı sözlərin ardınca konkret işlər gəlirdi. Təkcə onu göstərmək kifayətdir ki, istər Nəsiminin, istərsə də Füzulinin qərib məzarları, onlara yiyəlik eləyən, sahib çıxan tapılmadığı vaxtlarda, müəyyən qədər başqa statusda, başqa vəziyyətdə olmuş, sonra isə məhz Heydər Əliyevin yüksək səviyyədə göstərdiyi maraq nəticəsində daha yüksək statusa keçirilmişlər.

Heydər Əliyevin ədəbiyyat konsepsiyasında önəmli yer tutan XX əsrin dörd klassiki – Mirzə Cəlil, Üzeyir Hacıbəyov, Hüseyn Cavid və Cəfər Cəbbarlı haqqında deyilmiş fikirləri tezislər şəklində olsa belə qeyd etməsək, həmin konsepsiya şübhəsiz ki, yarımçıq görünə bilər.

Heydər Əliyev bu fikirdə idi ki, Cəlil Məmmədquluzadə Azərbaycan xalqının milli dirçəlişində əvəzsiz rol oynamışdır. Bu fikir onun 28 dekabr 1994-cü ildə Mirzə Cəlilin 125 illik yubiley mərasimindəki nitqindən qızıl bir xətt kimi keçir. Həmin nitqində ulu öndər demişdir: “Cəlil Məmmədquluzadə öz yaradıcılığı ilə, əsərləri ilə, publisistikası ilə, böyük mətbuatçılıq fəaliyyəti ilə Azərbaycan xalqının milli oyanışında, milli dirçəlişində əvəzsiz rol oynamışdır. Xalqımızın milli şüurunun formalaşmasında məhz “Molla Nəsrəddin” jurnalının və məhz Mirzə Cəlil fəaliyyətinin rolu misilsizdir” [2, s.241].

Heydər Əliyev Mirzə Cəlil yaradıcılığına və “Molla Nəsrəddin” ədəbi məktəbinə yeni istiqlal məfkurəsinin – azərbaycançılıq ideologiyasının məxəzlərindən biri kimi dəyər verirdi: “Cəlil Məmmədquluzadənin yaradıcılığında Azərbaycanın milli xüsusiyyətlərini, eyni zamanda ümumbəşəri dəyərləri əks etdirən fikirlər bizim milli ideologiyanın əsasıdır və həmin ideologiyanın yaranması üçün böyük bir vasitədir, böyük bir sərvətdir” [2, s.242].

Beləliklə, bir daha Heydər Əliyevin ədəbiyyat konsepsiyasında milli ideologiya – azərbaycançılıq təlimi məsələsi ortaya çıxır. Maraqlı və dəyərli cəhətdir ki, Ü.Hacıbəyov ilə bağlı mülahizələrdə də onun milli sənəti məhz bu nöqteyi-nəzərdən təhlil olunub qiymətləndirilir. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Heydər Əliyev XX əsrin əvvəllərindəki ədəbi-tarixi prosesə müxtəlif ideya-fəlsəfi cərəyanların sonu dövlətçiliyə gəlib çıxacaq fikir mücadilələri məkanı kimi baxırdı.

Heydər Əliyev anadan olmasının 110 illiyi ilə bağlı yubileydə (18 sentyabr 1995-ci il) söylədiyi geniş nitqində onu “dünya korifeylərinin öncülü” adlandıraraq demişdir: “Üzeyir Hacıbəyov fəvqəladə fitri istedadı, böyük fədakarlığı, mükəmməl təhsili, elmi, vətənpərvərliyi, ictimai-siyasi fəaliyyəti ilə xalqımızın böyük şəxsiyyətlərindən biri olmuş, dünya korifeylərinin ön sırasında duran, Azərbaycanı təmsil edən görkəmli şəxsiyyət olmuşdur” [2, s.289].

Ulu öndər eyni səviyyəli mülahizələri N.Nərimanov, H.Cavid, C.Cəbbarlı, S.Vurğun barəsində də söyləmişdir. H.Cavidin məqbərəsinin və ev muzeyinin yaradılmasına həsr edilmiş müşavirənin giriş sözündə o, demişdir: “Bilirsiniz ki, Hüseyn Cavidin həyatı, yaradıcılığı Azərbaycan üçün nə qədər dəyərli, əhəmiyyətli olub, onun qoyduğu ədəbi, mənəvi irs bizim üçün nə qədər əhəmiyyətli və gərəklidir. Eyni zamanda, onun həyatı faciəli olubdur. Ancaq bu faciəli dövrlər onun yaratdıqlarını Azərbaycan xalqının qəlbindən çıxara bilməyib, onu yaşadıbdır” [2, s.267].

Heydər Əliyev ədəbiyyatın, bədii-fəlsəfi məzmunlu klassik irsin böyük hamisi idi. 26 mart 1982-ci ildə ölməz Azərbaycan dramaturqu Cəfər Cəbbarlının abidəsinin açılışı zamanı söylədiyi geniş nitqində o, bu bənzərsiz sənətkarın ədəbi-tarixi dəyərini verərək söyləmişdir: “Cəbbarlının həyat yolu və yaradıcılıq taleyi heyratamizdir. O, az yaşasa da, qoyub getdiyi zəngin ədəbi irs Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənətinin tarixində bütöv bir dövr təşkil edir. Cəbbarlının ədəbi irsi xalqın qəlbində və şüurunda, müasirlərimizin adlarında və əməllərində, yeni-yeni oxucu və tamaşaçı nəsillərində, sənətkarın mənəvi təsirinin zəifləmək bilməyən qüvvəsində yaşayır. Bax,

budur görkəmli sənətkarın ölməzliyi” [2, s.171]. Bu, həm də C.Cabbarlı sənətinin müasirliyi deməkdir.

C.Cabbarlının böyüklüyü onda idi ki, o, milli bir sənətkar – şair, yazıçı, dramaturq, tərcüməçi, teatrşünas, kinorejissor, kinoşünas kimi Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyətini dünya ədəbi prosesi səviyyəsinə qaldırmağa nail olmuşdu. Heydər Əliyevin XX əsrin II yarısının sənətkarları – Anar, Elçin, Ə.Əylisli, S.Rüstəmxanlı, Z.Yaqub haqqında söylədiyi fikirlər, əslində onun “XX əsr ədəbiyyatı” konsepsiyasını tamamlayır.

Ədəbi irsə tarixilik prinsipi ilə yanaşma, ədəbi prosesin müasirliyi ideyasını müdafiə, bədii-fəlsəfi fikri milli dövlətçilik mənafeələrinə tabe etmək bacarığı onun ədəbi-nəzəri görüşlərini səciyyələndirir.

Azərbaycan xalqının ümummillə lideri Heydər Əliyevin möhtəşəm adı və əzəmətli əməlləri tarix bizdən uzaqlaşdıqca daha möhtəşəm təsir bağışlayır. Onun Azərbaycan nəminə gördüyü işlər barəsində cild-cild kitablar yazılıb və zaman keçdikcə bu cildlərin sayı və sanbalı artacaq. Onun dövlətçilik konsepsiyasında, milli mədəniyyət təlimində xalqın misilsiz milli-bədii sərvəti olan ədəbiyyata diqqət və qayğı önəmli yer tutur.

Heydər Əliyevin otuz ildən artıq bir dövrdəki rəhbərlik fəaliyyəti sübut etdi ki, o, Azərbaycanın müdrik fikirlər xəzinəsi olan ədəbiyyatını nəinki yüksək səviyyədə doğru-dürüst qiymətləndirir, həm də bu milli sərvətə güvənir, ona arxalanır. Heydər Əliyev ədəbiyyata bütöv Azərbaycan və ümumtürk kontekstində yanaşırdı. Bu mənada iki cəhətə diqqəti cəlb etmək istəyirik. Sovet rejiminin, totalitar ideologiyanın kəşhakəs vaxtı – 1981-ci ildə Heydər Əliyevin böyük səyi və cəsarəti sayəsində Azərbaycan yazıçılarının VI qurultayının gündəliyinə Cənubi Azərbaycanda ədəbi proses haqqında ayrıca məruzə daxil edilmişdi. Bunun nəticəsi olaraq Yazıçılar İttifaqında Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı üzrə katib ştatı, Elmlər Akademiyasının Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda isə “Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı” şöbəsi yaradıldı. Xalq yazıçısı, akademik M.İbrahimovun rəhbərlik etdiyi bu şöbə az vaxtda dörd cildlik “Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası”nı hazırlayıb çap etdirdi. Bu, təkcə ədəbi-tarixi əhəmiyyətli bir fakt deyil, bütöv Azərbaycan nəminə irəliləyən böyük siyasi addım, vətənpərvərlik nümunəsi, taleyüklü məsələyə əsl rəhbər münasibəti idi.

Tarixin və ideoloji təzyiqlərin bütün dövrlərində Heydər Əliyev Azərbaycan ədəbiyyatını, xalqın malik olduğu zəngin, çoxşaxəli mədəniyyəti ümumşərq, ümummüsəlman və ümumtürk kontekstindən ayırmamış, ona genetik və mənəvi vəhdətdə nəzər salmışdır. O, 1996-cı ildə Bakıda türk dünyası yazıçılarının III qurultayında inam və iftixarla deyirdi: “Qədim dövrlərdə “Dədə Qorqud”, “Manas”, “Alpamış”, “Koroğlu” dastanları, xalqlarımızın hamısına mənsub olan şairlərimiz, yazıçılarımız – Nizami, Yunis İmrə, Əlişir Nəvai, Füzuli, Nəsimi, Məhtümqulu, Abay və digərləri xalqlarımızın tarixini, mənəvi dəyərlərini əks etdirən, onu dünyada tanıdan ölməz əsərlər yaratmışlar...” [2, s.204].

Ədəbiyyata məhəbbət Heydər Əliyev siyasətinin ən dəyərli tərkib hissələrindən biri idi. Hələ sovet dönməsində S.Rüstəm, R.Rza, M.İbrahimov və S.Rəhimov kimi yazıçılara o zaman ən yüksək fəxri adlardan olan Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adının verilməsi Heydər Əliyevin böyük xidməti, onun Azərbaycan yazıçısına yüksək qayğısı idi. O, bununla milli ədəblərimizin geniş şöhrət qazanmasına nail olurdu.

O, istiqlal dövründə də Azərbaycan yazıçılarının əməyini yüksək qiymətləndirərək İ.Əfəndiyev, B.Vahabzadə, X.Rza, M.Araz, M.Dilbazi, İ.Şıxlı, H.Abbasadə, Qabil, Z.Yaqub kimi yazıçı və şairləri ölkənin ən yüksək mükafatları – “İstiqlal” və “Şöhrət” ordenləri ilə təltif etdi.

Heydər Əliyevin mədəni siyasətində ədəbiyyata bütöv bədii sistem kimi nəzər salınır, həmişə klassiklərlə müasirlər arasında tarixi-mənəvi əlaqələrin, varislik münasibətlərinin qorunmasına diqqət yetirilirdi. Elə buna görə də o, klassik bədii irsimizin dünya şöhrəti qazanması nəminə bu irsi yaradanların yubileylərinin təntənəli tarixi hadisə kimi qeyd olunmasına həssaslıqla yanaşır, böyük önəm verirdi. Onun təşəbbüsü və bilavasitə rəhbərliyi ilə 70-80-ci illərdə dahi Nizaminin 840, Nəsiminin 600, M.F.Axundovun 170, böyük romantik və filosof şair H.Cavidin 100 illik yubileyləri keçirilmişdir.

“Kitabi-Dədə Qorqud” haqqında aparılan tədqiqatların, çap olunan kitab, monoqrafiya və

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

məqalələrin sayı və sanbalı belə deməyə imkan verir ki, Heydər Əliyevin tarixi sərəncamı qorqudşünaslıqda yeni mərhələnin əsasını qoymuşdur.

Azərbaycan tarixində əsl ədəbiyyat bayramı olan dahi şair Füzulinin 500 illik yubiley məclisi Bakıda 8 noyabr 1996-cı ildə keçirildi. Bu tarixi ana qədər Türkiyədə, İranda, İraqda, Fransada, Qazaxıstanda, Özbəkistanda, Gürcüstanda, Dağıstanda keçirilmiş Füzuli yubileyi tədbirləri Heydər Əliyevin ədəbi-bədii irsin böyük hamisi olduğunu təsdiq edən faktlardır.

“Kitabi-Dədə Qorqud”un 1300 illiyi, M.Füzulinin 500 illiyi ilə bağlı milli istiqlal məfkurəsi işığında keçirilən möhtəşəm tədbirlər Heydər Əliyev epoxasının mədəniyyət üzrə zirvə məqamları, Azərbaycan prezidentinin milli-mənəvi keçmişə məhəbbət və ehtiramının, xalqın gələcəyinə inamının tarixi ifadəsidir.

Heydər Əliyev böyük təfəkkür, fenomenal yaddaş və istedad sahibi, gözəl natiq idi. Azərbaycana rəhbərlik etdiyi böyük tarixi dövr ərzində ədəbiyyat və mədəniyyətə dair keçirilmiş bütün böyük tədbirlərdə öz parlaq nitqi, məntiqi, qeyri-adi təfəkkürü, başlıcası isə, sənəti duymaq məharəti ilə bədii-mədəni irsə vətəndaş münasibətini ifadə etmişdir.

Heydər Əliyevi hər şeydən öncə ədəbiyyatın yüksək borcu və amalı düşündürürdü. Azərbaycan yazıçılarının X qurultayındakı tarixi nitqində də o, ədəbiyyat və mədəniyyəti xalqımızın milli sərvəti və intellektual mülkiyyəti adlandırmışdı. “Azərbaycanda yazıçı daim böyük hörmətə layiq olmuşdur. Bu, bizim tarixi ənənəmizdir, əcdadlarımızdan bizə gəlib çatmış gözəl bir xüsusiyyətdir”, – deyən Heydər Əliyev ümumən intellektə, ağıl və zəkaya böyük qiymət verirdi. Çünki o özü XX əsr Azərbaycan tarixinin yetişdirdiyi böyük zəka, intellekt sahibi idi. Bəlkə elə buna görə də həm tarixi-ictimai inkişafı, həm də ədəbi-mədəni prosesi dəyərləndirmək üçün alim təfəkkürünü qiymətləndirən prezidentin “Müstəqillik yolunda” kitabında deyilir: “Hər bir alim qiymətlidir. Ancaq nəzəriyyəni təcrübə ilə birləşdirən, nəzəri fikirlərini tətbiq edə bilən, bu fikirlərdən əməli nəticə götürə bilən, cəmiyyətə, ölkəyə, xalqa konkret fayda gətirən insanlar alimlərin sırasında xüsusi yer tutur” [1, s.173].

Dövlətçilik, tarixi proseslər, siyasət kimi sahələri demirik, təkcə ədəbiyyat haqqında “Ədəbiyyatın yüksək borcu və amalı” (Bakı, 1999) kitabına toplanmış nitq və məqalələri göstərir ki, Heydər Əliyev belə bir alim idi. “Ədəbiyyatın yüksək borcu və amalı” kitabına daxil edilmiş “İdeyalılıq, istedad və həyat həqiqətinə sədaqət”, “Xalqların dostluğu ədəbiyyatların dostluğudur”, “Həyat həqiqəti-yaradıcılıq həqiqəti”, “Qoy ədalət zəfər çalsın”, “M.Füzuli türkləri birləşdirən şəxsiyyətdir” kimi yazılar, habelə müasiri olduğu canlı klassiklər haqqında dəyərli nitqləri Heydər Əliyevdən qüvvətli nəzəriyyəçi-ədəbiyyatşünas kimi danışmağa böyük imkanlar verir.

Heydər Əliyevin ədəbiyyata münasibəti haqqında akademik B.Nəbiyevin “Heydər Əliyev”, AMEA-nın müxbir üzvü, mərhum Y.Qarayevin “Müstəqillik dövrünün milli öndəri”, T.Kərimli, V.Quliyevin “Heydər Əliyev və klassik ədəbi irsimiz”, M.Qasımlının “Heydər Əliyev və Azərbaycan folkloru” kimi dəyərli əsərləri çap olunub. Fəqət “Heydər Əliyev və ədəbiyyat” mövzusu fundamental elmi tədqiqatlara ehtiyacı olan bir problemdir. Bu mövzu, hər şeydən öncə, global siyasətin əxlaqi təməlini müəyyən edir. Heydər Əliyev ədəbiyyata təkcə estetik nöqtəyi-nəzərdən, bədiiilik mənafevləri baxımından yanaşmırdı. Onun siyasətində bədii söz, ədəbi irs xalqın varlığını ifadə edən qüdrətli vasitə kimi dəyərləndirilirdi. Bu baxımdan, onun 28 dekabr 1994-cü ildə Azərbaycan ədəbiyyatının böyük, qüdrətli klassiki C.Məmmədquluzadənin anadan olmasının 125 illiyi ilə əlaqədar dediyi fikirlər olduqca maraqlı və ibrətlidir: “Cəlil Məmmədquluzadə Azərbaycan tarixində görkəmli yer tutmuş dahi insan, yazıçı, publisist, filosof, mütəfəkkir, xalqımızın mədəniyyətini çox zənginləşdirmiş bir şəxsiyyətdir. O, ədəbiyyatımızın, mədəniyyətimizin klassikidir. Eyni zamanda o, bizim müasirimizdir. Cəlil Məmmədquluzadənin yaradıcılığında Azərbaycanın bütün milli xüsusiyyətləri, eyni zamanda ümumbəşəri dəyərləri əks etdirən fikirlər bizim milli ideologiyamızın əsasıdır...” [2, s.193].

Heydər Əliyevin H.Cavidin tarixi haqqı uğrunda fədakar mübarizəsi isə artıq Azərbaycan xalqının yaddaşında bir əfsanəyə çevrilib. Fəqət bu, real bir əfsanədir. Bu əfsanənin ədəbi və əbədi qəhrəmanı böyük ədəbiyyat hamisi Heydər Əliyevdir. O, ədəbiyyat

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

və mədəniyyətə tarixin dərkini, özü də ümumxalq dərkini asanlaşdıran unikal bədii təfəkkür hadisəsi kimi baxırdı. Heydər Əliyevin ədəbiyyat haqqında dedikləri Azərbaycan bədii mədəniyyətinin tarixi rolunu müəyyənləşdirən milli nəzəri-metodoloji sərvətdir. Onu qoruyub saxlamaq, zaman-zaman tədqiq və təbliğ etmək müasir ədəbiyyatşünaslığın və ədəbi tənqidin nəzəri-tarixi vəzifəsidir.

Heydər Əliyevin ədəbiyyat konsepsiyası müstəqil nəzəri təlimdir. O, böyük bir təfəkkürün nəzəri-tarixi imkanlarından formalaşmış. XX əsrin ikinci yarısının ədəbi-tarixi prosesini Heydər Əliyevin nəzəri irsi olmadan bütöv təsəvvür etmək mümkün deyil.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı, Bakı, Şərq-Qərb, 2009. – 200 s.
2. Heydər Əliyev və azərbaycançılıq məfkurəsi. Bakı, 2002. – 348 s.
3. Kitabı-Dədə Qorqud ensiklopediyası. İc., Bakı, 2000. – 310 s.
4. Nəzərli Ş. D. Elmin cazibəsi – 2: müsahibələr, məqalələr, aforizmlər / Ş.D.Nəzərli; layihənin rəh. A.A.Əlizadə; red. T.Kəngərli. – Bakı: Elm, 2021. – 288 s.
5. Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 98-ci ildönümünə həsr olunmuş “Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyası filoloji fikir kontekstində” mövzusunda respublika elmi konfransının materialları: Bakı, 17 may 2021-ci il / E.Məmmədov, S.Orucova, R.Quliyeva; Bakı Dövlət Universiteti. – Bakı: BDU nəşriyyatı, 2021. – 520 s.
6. Abdulla K. Azərbaycançılıq və “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı / K.Abdulla; ADA Universiteti. – Bakı: Şərq-Qərb, 2020. – 283 s.
7. Babaxanlı Gİ. Heydər Əliyev və Hüseyn Cavid / G.İ.Babaxanlı; red. A.İ.Əliyeva-Kəngərli; AMEA Hüseyn Cavidin Ev Muzeyi. – Bakı: Elm və təhsil, 2020. – 160 s.
8. Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 97-ci ildönümünə həsr olunmuş “Heydər Əliyev dühası və intibah dövrünün davamlı inkişafı” mövzusunda respublika elmi konfransının materialları: Bakı, 07 may 2020-ci il / A.İsgəndərov, A.Həmidov, B.Nəbiyev, Bakı Dövlət Universiteti. – Bakı: BDU nəşriyyatı, 2020. – 104 s.

Aybeniz Aliyeva-Kəngərli

THE PROBLEM OF CLASSICAL HERITAGE IN STATEHOOD THEORY OF HEYDAR ALIYEV

Summary: Heydar Aliyev was the owner of great thinking, phenomenal memory and talent, and a wonderful speaker. During the great historical period during which he led Azerbaijan, he expressed his civic attitude to the artistic and cultural heritage with his brilliant speech, logic, unusual thinking, and most importantly, his ability to listen to art in all major events related to literature and culture. and it was thought provoking.

Heydar Aliyev's concept of literature is an independent theoretical training. It was formed from the theoretical and historical possibilities of a great thinking. It is impossible to imagine the literary-historical process of the second half of the 20th century without Heydar Aliyev's theoretical legacy. The great events held in the light of the national independence ideology in connection with the 1300th anniversary of "Kitabi-Dədə Gorgud" and the 500th anniversary of M. Fuzuli are the cultural highlights of the Heydar Aliyev era, the historical expression of the Azerbaijan president's love and respect for the national-spiritual past, and his faith in the future of the people.

Heydar Aliyev's great concern for the publication and promotion of Azerbaijani literature, first of all, shows itself in the example of classical literary monuments. What Heydar Aliyev said about literature is a national theoretical and methodological asset that determines the historical role of Azerbaijan's artistic culture. It is the theoretical-historical task of modern literary studies and literary criticism to preserve it, to study and promote it from time to time.

Key words: Heydar Aliyev, classical literature, “Kitabi-Dədə Gorgud” epic, Muhammad Fuzuli